

Die uw jeugd vernieuwt
als die van een arend...

De Reformatie

WEEKBLAD TOT ONTWIKKELING VAN HET GEREFORMEERDE LEVEN

In dit nummer:

KERKELIJK LEVEN **333**
A.L. Th. de Bruijne
Een uitspraak over
werken op zondag

MEDITATIEF **338**
J.H. Smit
Hij-boodschap

WANDELEN MET GOD **339**
J.T. Oldenhuis
Zó stond Hij daar

LITURGIE EN GEMEENTE **341**
A.L. Th. de Bruijne/G.J. van Middelkoop
Berkels besluiten

KERK IN ORDE **346**
J. Westert/G.J. te Rietstap
Cijfers en feiten vragen
om kerkelijk beleid 2

LIED VAN DE WEEK **348**
J. Smelik
Lied 432: Wat God doet,
is welgedaan

en verder...

Nieuw uitgekomen
Meegelezen/Uit de kerken

KERKELIJK LEVEN / A.L. Th. de Bruijne

EEN UITSPRAAK OVER WERKEN OP ZONDAG

Over de viering van de zondag heeft binnen de kerk altijd verschil van mening bestaan. **Gaaf** het vooral om de eredienst voor God of om de rust van het dagelijkse werk? Of misschien om allebei? En mag je helemaal **geen** werk doen, of zijn bepaalde activiteiten toegestaan? **Wat** mag op zondag eigenlijk wel, en wat niet? In de huidige samenleving lijkt die discussie al meer achterhaald te raken. De tendens in de richting van een 24-uurseconomie brengt het werken op zondag voor **veel** steeds dichterbij. Er zijn al veel christenen die er naar eigen zeggen niet meer aan ontkomen. Onder hen zijn **ook** ambtsdragers uit **onze** kerken. Nu deed onlangs de Particuliere **Synode** van Utrecht een tweetal uitspraken die dat werken op zondag raken. Ik wil in **twee** artikelen wat doordenken over **een** onderdeel van die uitspraken. Helpen zij ons in de actuele **vragen** rond 24-uurseconomie en zondagsarbeid? Ik ben van mening dat dit niet het geval is. Bovendien perken zij de ruimte voor rustige bezinning **op** dit punt binnen de kerken teveel in.

Eerst wil ik de inhoud van de uitspraken van de PS Utrecht **naar** voren halen. Ik zal ze niet helemaal letterlijk citeren, mee omdat er namen in voorkomen.

Wel letterlijk **kan** ik de grond van de uitspraken weergeven. De PS stelt daarin het volgende:

"De kerk **gaaf in haar belijdenis, H.C. zondag 38, waar zij de sabbat de rustdag noemt, uit van het gebod om te rusten dat de Here zelf woordelijk geeft in het vierde gebod. De diepere en geestelijke betekenis die dit gebod heeft, laat onverlet het gebod om deze dag het werken na te laten**".

De uitspraken die op basis hiervan gedaan zijn, komen erop neer dat je niet **mag** beweren dat **het** vierde ge-

bod voor ons vandaag niet meer een verbod op werken op zondag **inhoudt**. Als je dat wel doet, kom je in strijd met zondag 38 H.C. Je mag zo'n visie niet openlijk leren, bijvoorbeeld in een preek, maar moet deze eventueel via een gravamen (een officieel bezwaar tegen de belijdenis) aan de kerken voorleggen.

Op deze uitspraken zal ik kritiek **gaan** oefenen. Juist daarom wil ik eerst aangeven dat ik denk aan te voelen uit welke zorg ze geboren zijn. De zondagsviering kalft af. En ook het werken op zondag wordt gewoner, zonder dat aan die verandering in levensstijl **erg** veel gezamenlijke bezinning en **overtuiging** ten grondslag ligt. Bet overkomt ons. Als dan **ook** nog van de kansel gezegd mag worden, dat er geen strikt verbod bestaat om op zondag te werken, lijkt dat deze afkalving sterk te bevorderen. Dan voelt iedereen zich toch vrij om maar te doen wat hij wil? Is het ter wille van het behoud van een christelijke levensstijl niet nodig om daaraan publiek een halt toe te roepen? Zijn we in deze situatie niet gebaat bij een stevige uitspraak, die op de confessie gegrond **kan** worden? **Ook** al ga ik straks **een andere kant** uit dan de PS Utrecht, veel van deze zorgen deel ik. Ik denk alleen dat er een andere route moet worden gevolgd om ze te **beantwoorden**.

Aanleiding

De Particuliere Synode van Utrecht deed haar uitspraak niet voor niets. Zij moest oordelen over een bezwaar tegen een preek van een **van** onze predikanten over het vierde gebod. Dat bezwaar was afgewezen door de classis, die dus geen moeite had met de strekking van de preek. Tegen dat classisbesluit **was** appel aangetekend, waarna de PS anders oordeelde. Bet gaat mij nadrukkelijk niet om een oordeel over deze concrete zaak. Maar wel constateer ik dat de thematiek die hier aan de orde is, het verdient om over door

te praten. En wel in twee opzichten:

- a. de zaak van **zondagsviering** en zondagsrust in onze huidige niet-meer-christelijke samenleving
- b. de vraag of de belijdenis en het **ondertekeningsformulier** voor predikanten een predikant al **dan** niet ruimte biedt om te spreken zoals de betreffende dominee in zijn preek gedaan had.

Bij die laatste vraag moet ik mijn kaarten ook maar duidelijk op tafel leggen. In de week dat het *Nederlands Dagblad* melding maakte van de uitspraak van deze PS bevatte het **ook** een verslag van een toespraak van een andere gereformeerde dominee, die daarin precies hetzelfde bleek te zeggen als de opvatting die door de PS werd afgewezen. In diezelfde periode sprak ik verschillende collega's die mij zeiden in diezelfde trant over het vierde gebod te hebben geprekeerd. En zelf heb ik dat ook wel gedaan, al sta ik inmiddels een benadering voor die de problematiek die hier **ligt van een andere kant** wil aanpakken. Daarop kom ik in **het** volgende artikel terug. Bovendien is er anderhalf jaar geleden een predikanten-conferentie **over** dit thema geweest, waar meerdere dominees zich **in** dezelfde zin uitlieten. Toch heb ik niet de **indruk** dat zij op de aanstaande synode van Leusden allen met een gravamen tegen zondag 38 komen. De zaak **lijkt** mij duidelijk. Als de betreffende dominee uit het ressort van de **Particuliere Synode** van Utrecht zijn uitlatingen niet had mogen doen, dan is er voor nog heel wat meer kerkenraden en kerkelijke vergaderingen werk aan de winkel.

De Catechismus

Maar het feit dat meerderen iets doen, bewijst natuurlijk niet dat het goed is. Daarom **kijken** we nu eerst naar zondag 38 H.C. Wat belijden we **daar** wel over het vierde gebod? En **wat** niet? Het antwoord op die

KERNREDACTIE:

DRS. G.J. VAN MIDDELKOOP,
DRS. A.L.Th. DE BRUIJNE.

OVERIGE REDACTIELEDEN:

DRS. R. TER BEEK, DRS. B. BOS,
DRS. G. GUNNINK, DRS. I.D. HAARSMA,
DRS. P. HOUTMAN,
PROF. DAS. B. KAMPHUIS,
DRS. B. LUITEN, DRS. K. DE VRIES.

MEDEWERKERS:

J.J.D. BAAS, DRS. C.J. HAAK,
J.M. DE JONG, DR. J. SMELIK,
DRS. H. VELDMAN.

REDACTIE-ASSISTENT:

H. PRINS, Buiten Nieuwstraat 86-1, 8261 AX
Kampen, Tel. (038) 3331335

Alle stukken bestemd voor de Redactie aan:
De Reformatie, Postbus 24, 8260 AA Kampen.

ADMINISTRATIE/ADVERTENTIES:

Uitgeverij Oosterbaan & Le Cointre B.V.,
Postrekening 406040 t.n.v.,
De Reformatie, Goes, Postbus 25, 4460 AA
Goes. Tel. (0113) 215591.

ABONNEMENT:

f 90,00 per jaar; j 49,00 per halfjaar; studenten f 74,50 per jaar (binnenland). Buitenland: f 149,00 per jaar (Europa zeepost). Een abonnement kan per maand ingaan, maar slechts beëindigd worden uiterlijk twee maanden voor het verstrijken van de betalingstermijn (opzegging van jaarabonnement vóór 1 november, van een halfjaarabonnement vóór 1 juni).

Losse nummers f 2,05 (excl. Porto).

De Reformatie is op cassette verkrijgbaar bij

de Stichting Bralectah.
Tel. (0521) 515948.

ADVERTENTIES:

Prijs: f 0,95 per mm. Contracttarief op aanvraag.

Zonder schriftelijke toestemming van de uitgever is het niet toegestaan artikelen uit dit blad over te nemen.

ISSN 0165-5191

vragen beslist erover wat je wel en wat je niet in het publiek naar voren mag brengen.

Zondag 38 valt in **drie** delen uiteen:

- a. eerst belijden we dat we moeten zorgen voor het instandhouden van de dienst **van** het Woord en van de scholen
- b. daarna volgt: "en **dat** ik vooral op de sabbat, dat is op de rustdag, **trouw** tot Gods gemeente zal komen om **Gods** Woord te horen, de **sacramenten** te gebruiken, God de Here publiek aan te roepen en de armen christelijke barmhartigheid te bewijzen"
- c. tenslotte staat er "dat ik al de dagen van **mijn** leven **mijn** slechte werken nalaat, de Here door zijn Geest in mij laat werken, en zo de **eeuwige** sabbat in dit leven begin".

Het gaat nu vooral om dat tweede deel. Moet je dat lezen **als** een 'gebod **om** het werken na te laten', zoals de P.S. **Utrecht** meent? Om meerdere redenen denk ik dat je dat niet hard kunt maken.

De letterlijke tekst

In de eerste plaats staat het er gewoon niet. De hoofdbewering is dat **wij** trouw tot Gods gemeente moeten komen. Een nadere bepaling zegt dat dit speciaal op één bepaalde dag moet gebeuren. In de tijd van de Reformatie, toen de catechismus werd opgesteld, kon je namelijk vaak ook op doordeweekse dagen kerkdiensten bezoeken. En de zinsnede 'de sabbat, dat is de rustdag' heeft tot doel om die ene bepaalde dag concreet aan te wijzen.

Wat is in die zinsnede nu de bedoeling van de toevoeging 'dat is de rustdag'? Die slaat een brug tussen de tekst van het vierde gebod, die **samenkomsten** op de sabbat vraagt, dat is de zevende dag van de **week**, en de praktijk van de kerk, die op de zondag samenkomt. Het punt van overeenkomst is dat beiden als rustdag in acht genomen worden. Het woord 'rustdag' helpt in het

verband van zondag 38 dus om de zondag te identificeren als de dag **om** zeker trouw samen te komen. Wie zondag 38 onbevangen leest, kan niet anders dan concluderen dat deze in dit tweede onderdeel taalkundig gezien **alleen** maar beweringen doet over het **komen** tot de gemeente **van** God. Daarbij merken wij in de formuleringen van de Catechismus **wel** op dat in de tijd van haar ontstaan de zondag als rustdag gold. **Maar** de tekst **van** zondag 38 brengt **ons** niet verder dan de constatering van **dat**feit. En van **een** feit mag je niet **zomaar** een **norm** maken.

De oorspronkelijke duitse tekst **van** de Catechismus bevestigt dat daar de spits ligt. Daar is geen sprake van 'rustdag', maar van 'Feiertag', feestdag. Hetzelfde is het geval **met** de latere **latijnse** vertaling van de catechismus. Trouwens ook een andere **nederlandse** tekstuitgave spreekt van 'vier-dag' in plaats van 'rustdag'.

Dit betekent niet dat er over het vierde gebod niet meer te zeggen valt en ook gezegd moet worden. Wie zich met het vierde gebod bezighoudt en God **daarin** wil gehoorzamen, zal zich ook moeten bezinnen op het gebod tot rusten dat **daarin** klinkt. Maar we moeten mijns inziens zuiver onderscheiden tussen wat we op dit punt wel **en** niet vastgelegd hebben in ons belijden. Al merk je via de tekst **van** zondag 38 dat in die tijd de zondag als rustdag gold, op dat punt doet zondag 38 geen positieve belijdende uitspraak. Dat betekent dat **er** vrijheid van exegese is. Die geeft geen vrijbrief om maar te beweren wat je wilt. In respect voor het Woord van God ben je verplicht om vanuit het geheel **van** de Schrift een verantwoorde uitleg te geven van het gebod om te rusten. En het kan best dat je de uitleg van de een of van de ander sterk moet weer spreken, omdat deze **geen** recht doet aan Gods Woord. Maar wat ik wil beweren is dat deze plicht tot verantwoorde uitleg en verwerking

van het gebod om te rusten, niet door de belijdenis van zondag 38 al eenduidig in één bepaalde richting is vastgelegd. Voor een - eventueel stevige - publieke discussie op dit **punt** bestaat in de kerk ruimte.

Rustdag

Misschien reageert iemand nu als volgt: 'wat je zegt, klopt misschien taalkundig en **logisch**, maar moet het ons niet toch iets zeggen dat de Catechismus zo vanzelfsprekend uitgaat **van** het bestaan van een rustdag?' In feite bewandelt de PS Utrecht ook deze weg. Zij concludeert dat de Catechismus zo spreekt tegen de **achtergrond** van de duidelijke en nog onverkort geldende opdracht om te rusten in het vierde gebod. Zij gaat er dus vanuit dat deze opdracht in de tijd van de catechismus de verzwegen maar algemeen aanvaarde vooronderstelling was achter het gegeven dat de zondag rustdag was. **In** het feit van het bestaan van de zondag als rustdag in de tijd van de Catechismus zou dan toch de norm opgesloten liggen, dat er op zondag niet gewerkt **mag** worden.

Op deze vraag **kun** je eigenlijk **alleen** maar goed ingaan als je onderzoekt welke opvattingen er op dit punt in die tijd leefden. Maar dat laat tegelijk het kwetsbare van dit argument **zien**. Over die vraag **kun**nen meningen verschillen en dat doen ze ook metterdaad. Historisch onderzoek heeft altijd iets voorlopigs en krijgt een te gewichtige plaats als we er **geloofsstandpunten** op moeten bouwen. Vandaar dat we in de gereformeerde traditie gewend zijn om de belijdenis wel te lezen in het licht van de geschiedenis om haar achtergrond beter te begrijpen, maar dat we het altijd hebben afgewezen om meningen van de opstellers of hun tijdgenoten in de **belijdeniswoorden** in te lezen en elkaar daaraan te binden.

Verschillen

Bovendien, al **zou** je het standpunt

van de PS langs deze weg willen onderbouwen, **dan** zou je nog op grote problemen stuiten. Want **een** andere historische achtergrond van de woorden 'dat is de rustdag' ligt meer voor de hand. Vrijwel altijd heeft de kerk discussie over de zondag gekend. En daarbij bestonden juist met betrekking tot dit aspect onderlinge verschillen. De één vat het gebod om te rusten op als iets wat in het Nieuwe Verbond nog steeds van kracht is, maar dan in het algemeen: op welke dag je rust, is in het Nieuwe Verbond niet meer voorgeschreven. De ander zag de rust op zondag als direct gebod van God. En een derde meende dat het vierde gebod weliswaar nog steeds geldig was wat betreft de dienst aan God in heel het leven en de roeping om samen te komen, maar dat het aspect van een wekelijkse rustdag ceremonieel moet worden opgevat en dus geen blijvend element is. Ook in de tijd van de Reformatie en vlak daarna, en dus ook toen de Catechismus werd opgesteld, bestonden die verschillende opvattingen. Maar in de praktijk van het leven maakten deze verschillen in visie vaak weinig uit: sinds de 4e eeuw na Christus was de **zondag** in West-Europa gewoon officieel rustdag. Ook in de tijd na de Reformatie was dat het geval. Daarom kan de Catechismus rustig refereren aan de praktijk van de zondag als rustdag waarvan iedereen uitgaat, al zal de één daarachter een veel principiële motivatie hebben gehad dan de ander. Tegen die achtergrond kan zij vervolgens de hoofdbewering in dit tweede deel van zondag 38 doen waarover iedereen hetzelfde dacht: namelijk dat het vierde gebod van ons vraagt om op zondag samen te komen tot eer van God en tot opbouw van de gemeente. Overigens merk ik wel op dat het feit dat de **zondag** officieel als rustdag gold, ook toen niet betekende dat men zich daaraan daadwerkelijk hield. Acta van Synoden uit de tijd vlak na het ontstaan van de Catechismus leren dat de kerk de overheid herhaaldelijk aansprak op

een strengere handhaving van de zondagsrust. Er werd massaal op zondag gewerkt. En er bestond dus groot verschil tussen leer en leven. Maar tegelijk ligt daarin ook weer het verschil met nu. Destijds gold de zondag voor kerk en overheid (hoe ook gemotiveerd) wel als rustdag, maar men gooide met de pet naar een verantwoorde invulling ervan. Vandaag staat de praktijk van de omgang met de zondag in het teken van een officieel afscheid van de principiële keus voor de zondag als rustdag.

Omdat ook de getekende historische achtergrond van dit onderdeel van zondag 38 mogelijk is, en naar mijn oordeel zelfs waarschijnlijker, vind ik de gedachtengang die in de PS-uitspraak besloten ligt, nog minder sterk worden. In dat licht merk ik des te overtuigender op dat zij geen grond kan bieden aan een confessionele veroordeling van de opvatting dat er in het Nieuwe Verbond geen gebod meer bestaat om op zondag niet te werken.

In een andere tijd

Er is nog een reden waarom ik die historische achtergrond van zondag 38 naar voren haal. Dat er uiteenlopende visies op de motivering van de zondagsrust naast elkaar bestaan, heeft weinig gevolgen zolang die zondagsrust zelf niet ter discussie staat. Maar stel je eens voor dat men destijds te maken had gekregen met een samenleving als die van ons, waarin dat wel het geval is. **Dan** zouden die verschillen direct leiden tot een stevig gesprek over de vraag hoe zij als christenen in het licht van het vierde gebod zich moesten opstellen in een samenleving die de zondagsrust dreigt af te schaffen. De korte zinsnede uit zondag 38 zou in die discussie niet meer helpen. Die staat geheel tegen de achtergrond van een maatschappij die de zondagsrust officieel hoog hield. Dit kleine gedachtenexperiment maakt volgens mij duidelijk dat wij

ervoor moeten oppassen om de **vragen** die zich vandaag op dit punt voordoen te beslechten met een beroep op zondag 38 of met behulp van een interpretatie van zondag 38 die moet bewerken dat wij ook onze situatie daarin herkennen. We kunnen beter beseffen dat de historische situatie van de Catechismus en die van ons op dit punt almeer gaan verschillen. In het licht van wat wij samen belijden zullen wij dan open en tegelijk grondig met elkaar moeten leren doorspreken over aspecten aan het zondagsvraagstuk die relatief nieuw zijn. Voortbouwend op wat we in zondag 38 belijden zullen we zo moeten proberen om te komen tot een actuele toepassing van het vierde gebod op onze historische situatie. Daarbij is het goed te bedenken dat onze tijd niet de eerste periode uit de geschiedenis is waarin de samenleving geen ruimte geeft aan de zondag als rustdag. Dat was ook het geval gedurende de eerste eeuwen van onze jaartelling. Trouwens, buiten de westerse samenleving leven duizenden christenen momenteel in zo'n situatie, bijvoorbeeld in Islamitische landen. Zelfs in de tijd van het Nieuwe Testament was het voor apostelen als Paulus en voor christenen in de hellenistische samenleving niet mogelijk om de zondag als een vaste rustdag te vieren. Voorzover over die andere culturen of perioden uit de geschiedenis in dit opzicht iets bekend is, wordt het duidelijk dat christenen dan op het punt van de zondagsrust niet kozen voor het 'lijden om Christus' wil', wat ze op allerlei andere punten wel deden. Ook merken wij nergens dat de apostelen in hun brieven de christenen stimuleren om op zondag niet te werken of vermanen wanneer dit wel gebeurt. In die tijd zou een uitspraak als zondag 38 doet anders geformuleerd moeten zijn. De positieve belijdende uitspraak dat wij trouw tot Gods gemeente moeten komen, zou zonder meer kunnen blijven staan. Maar het refereren aan de zondag als

vanzelfsprekende rustdag zou onduidelijk blijven.

Verzwakking

Nu wil ik hiermee niet zeggen dat wij in onze situatie het gewoon weer precies zo moeten doen als onze broeders en zusters uit de eerste eeuwen. De verantwoordelijkheid van christenen in een samenleving die nooit een christelijk stempel droeg is anders dan die van ons in een samenleving die haar christelijke stempel aan het verliezen is. Ik wil juist illustreren dat je over de vraag van de zondagsrust alleen maar goed kunt nadenken als je niet vergeet in welke historische setting je leeft, en daarop ook werkelijk vanuit Gods Woord en met de wijsheid van Gods Geest ingaat. Een uitspraak als de PS Utrecht nu deed, vat ik op als een geforceerde poging om vragen van een niet-meer-christelijke samenleving te beantwoorden met antwoorden uit de periode van een min of meer door christelijke waarden gestempelde maatschappij. Wil ik hiermee zeggen dat er met die antwoorden iets mis was? Helemaal niet! Ik sta er nog steeds hartelijk achter. Maar ze zijn niet meer in alle opzichten toereikend voor kwesties die zich nu voordoen. Langs de weg van de PS Utrecht kun je misschien het tij van een afkalkende zondagsviering even keren. Maar op den duur zal de suggestie dat met de kleine tussenzin van zondag 38 de vragen van nu te beantwoorden zijn, nieuwe gezamenlijke en publieke bezinning frustreren en zo verzwakking opleveren voor de overtuigingen en de kracht waarmee wij als christenen in een niet-meer-christelijke samenleving trouw zijn aan de wil van God.

In het volgende artikel wil ik nog iets meer zeggen over de verschillende visies op de zondagsrust. Ook wil ik zoeken naar een andere manier om met vragen als deze verder te komen.

Drs. A.L.Th. de Bruijne is universitair docent in de Ethiek en Encyclopedie van de theologie.

We kondigen hier kort enkele nieuw uitgekomen boeken aan. Mogelijk komt ons blad in een bredere bespreking op één of meer titels nader terug.

Revolutionair predikant en religieus bezieler; A.R. de Jong (1883-1970), door H. Noordegraaf.

In deze biografie wordt de levensloop en ideeënontwikkeling van de markante en controversiële A.R. de Jong nauwkeurig beschreven en op grond van grotendeels onbekend materiaal. Zo wordt een onderbelicht stuk kerk- en maatschappijgeschiedenis in beeld gebracht. Uitgeverij Narratio Gorinchem, f 25,00 (152 blz.)

De doop met de Heilige Geest,

door dr. L. Floor.

Binnen de gereformeerde traditie is de doop een zeer belangrijke instelling. Vanuit dit standpunt wil Prof. Floor dan ook nagaan wat de Bijbel hierover zegt. Hij schrijft over het werk van de Heilige Geest en heeft begrip voor wat bijvoorbeeld van de kant van de Charismatische Beweging naar voren wordt gebracht, hoewel hij zich ook kritisch opstelt tegenover deze Beweging. Centraal staat in dit boek de Schriftuitleg. De auteur weet met een groot gevoel voor systematiek de problematiek met betrekking tot de doop uiteen te zetten. Uitgeverij Voorhoeve Kampen f 29,90 (239 blz.)

De Bijbel leren kennen, door R.C. Sproul.

De auteur helpt ons in dit boek de betekenis van de Bijbel voor onszelf te ontdekken. Hij legt daarvoor een basis: Waarom moeten we de Bijbel bestuderen? Wat is het verband tussen persoonlijke bijbelstudie en interpretatie? Vervolgens be-

N

nieuw uitgekomen

handelt hij in simpele en heldere bewoordingen de wetenschap van de bijbeluitleg en biedt hij praktische richtlijnen om deze wetenschap toe te passen.

Uitgeverij Novapres Apeldoorn, f 19,95 (128 blz.)

Ik leef van de geef... door J. Mudde.

Dit boekje bevat een verzameling geschreven portretjes van heel verschillende mensen: een onzekere puber; een oude weduwnaar; een jonge vrouw, lijdend onder haar handicap; een gevallen predikant; een hoogbejaarde vrouw. Ze zijn uitgetekend zowel in hun zwakte, als in hun kracht.

Uitgeverij Buijten & Schipperheijn Amsterdam f 22,50 (95 blz.)

Vrede, vrijheid, vaderland, Nederlandse protestanten en de Vrede van Münster, onder redactie van H.H.J. van As.

Er verschijnen in dit Münster-gedenkjaar tal van boeken over de vrede die een eind maakte aan de Tachtig- en de Dertigjarige Oorlog. Dit boek wil daar nog iets aan toevoegen door eigen accenten te leggen. Wat betekende zo'n gereformeerde staat tussen het anglicaanse Engeland, het rooms-katholieke Frankrijk en de lutherse Duitse staten? Wat betekende de "vrijheid van religie" in de praktijken in hoeverre nam deze religie een plaats in in de verdragstekst van Münster? Over deze en nog vele andere onderwerpen gaat dit boek. Vereniging Protestants Nederland, Rotterdam, f 39,90 (222 blz.)

(Vervolg op pagina 340)

M meditatief

Want zelf verhalen zij van om, hoe wij bij u ontvangen zijn en hoe gij u van de afgoden tot God bekeerd hebt, om de levende en waarachtige God te dienen.

(1 Tes. I, 9).

Ik-boodschap

Communiceren. Dat doe je vanaf de **wieg**. Maar je kunt het ook leren. Als je goed wilt overkomen, moet je werken met ik-boodschappen. 'Ik heb daar geen goed gevoel bij. Ik heb dan zo iets van... Ik heb geen zin in dit gesprek. Ik voel dat we langs elkaar heen praten.' Elke gesprekstraining kan je daarbij helpen. Een avondje GVI, en je hebt het weer helemaal zitten. Neemt u mij niet kwalijk: ik heb het weer helemaal zitten. Ik krijg trouwens het gevoel dat ik moet oppassen. Dat de toon van dit stukje niet goed voelt. Dat appels en peren straks over elkaar rollen. Een mens is toch meer dan hersenen op pootjes? En wie bedoel je, als 'men' moeite heeft met mijn opmerking van gisteren?

Als je wilt overkomen, moet je **werken met** ik-boodschappen. Maar wat wil je overbrengen?

Wij-boodschap

Communiceren. Dat doe je ook als gemeente. Je laat iets horen en **zien**. Naar binnen en naar buiten. Dan wordt de ik- een wij-boodschap. 'Wij **komen** twee keer per zondag bij elkaar. Wij zijn een jonge, gezellige gemeente. Wij verhuizen **naar** een nieuw gebouw.

Vierhonderd zitplaatsen. Een ruime hal met flexibele schuifwand. Wij hebben verenigingen in soorten en maten. Gescheiden en gemengd. Wij hebben hier veel jeugd. Wij organiseren elk jaar een gemeenteweekend. Wij hebben een commissie die openstaat voor gasten. Wij **krijgen** steeds meer oog voor **kinderen**. Dat hadden we al voor asielzoekers. Wij hebben nieuwe gezangen. **Nou** ja, wij... En nu we het er toch over hebben. Wij hebben ook wel spanningen in de gemeente. Voor of tegen het **amen**. Voor of tegen die kinderen. **Binnen** of buiten de dienst.' Ik krijg trouwens het gevoel dat ik moet oppassen. Dat dit stukje niet goed voelt. Eén wij-boodschap is toch **vele malen** meer waard dan tien 'ze doen maars'?

Als je wilt **overkomen**, moet je **werken met** wij-boodschappen. Maar wat wil je **overbrengen**?

Hij-boodschap

Communiceren. Dat doe je zelf. Dat doe je als gemeente. Paulus **schrijft** daarover. Wat er nu toch in Tessaonica aan de hand is. Heel Macedonië praat erover. Hoe is het mogelijk? En dan **kant** Paulus uit een onverwachte hoek. Een Hij-boodschap. Uit uw **midden heeft ket woord des Heren** weerklonken. Tot God bekeerd. Dat zijn deze mannen en vrouwen. Totaal omgedraaid. Een band met de Levende. Ze horen het evangelie. Het Licht breekt door. **Preken** die **niet** in woorden blijven steken. De Geest brengt Christus in **hun** leven. Zo wordt **een** Hij-boodschap een wij-boodschap. Wij hebben **om bekeerd. Tot de levende en waarachtige God**.

Dat is de wij-boodschap van Tessaonica. En dat gaat rond als lopend vuur. Wij zweren niet bij zwijgende goden. Wij hechten niet aan hebbendige. Wij hebben iets met de Levende. De God die spreekt.

Communiceren. Dat doe je zelf. Dat doe je als gemeente. Het begint **met een** vraagteken. Ben je bekeerd?

Ds. J.H. Smit is predikant van de Gereformeerde Kerk van Brunssum.

Wandelen met God

Herinnering

Vanaf het eerste moment had er een heel speciale sfeer gehangen. Niet dat **dies** toen **al** duidelijk **was**. Juist niet. **Maar** toch: de **woorden** die gezegd werden, de dingen die gebeurden, die hele sfeer... Er had toen al iets in de lucht gehangen, dat pas achteraf duidelijk werd. De herinneringen aan die avond werden voor altijd gekleurd door de afloop. Niemand kon ooit meer over die avond spreken zonder **ook** te denken aan dat ene gebaar, en die woorden aan het eind. Wie zich dat later voor de geest haalde, liet dat beeld automatisch vullen met alles wat er de volgende vierentwintig **wen was** gebeurd. Wie je er ook over sprak, het was altijd weer hetzelfde: voor allen die er bij geweest waren was dat slot het hoogtepunt, de afsluiting, de sleutel voor **alles** wat was geweest en voor alles wat **toen** nog **kwam**. Dat ene beeld, die ene houding, dat ene gebaar aan het eind van die avond. Het beeld **had** zich voor altijd op hun netvlies vastgezet. Zo als Hij daar toen had gezeten, midden in de kring, met die **uitgestrekte** hand, dat gebaar van uitnodiging, van ronddelen, met dat **stuk** brood eerst, en toen even later nog met die beker wijn, en dat simpele zinnetje **erbij, waar-** in werkelijk alles werd gezegd: mijn lichaam voor jullie, mijn bloed **voor** jullie....

Zo was Hij. Nooit was het duidelijker geworden. Dit was hem **helemaal**, ten voeten uit. Zo zouden ze zich hem herinneren. Dat ene gebaar zei alles. Dat ene zinnetje vatte zijn **hele** leven samen. **Geniaal** om met zulke simpele woorden en met **zo'n** simpel gebaar alles te **benoe-**

men. Denk hieraan, zei Hij ook nog, stel je Mij zo voor ogen, doe dat steeds **weer**. Samen, met elkaar. Precies zoals het nu is **gegaan**. Dat zal je goed doen. Dat heb je steeds weer nodig. Dan zul je Mij zien, voelen, zoals Ik ben. Z6 ben Ik. Een kind **kan** het vatten

Als je **niets** meer begrijpt, dan zal dit beeld nog ieder voor ogen moeten staan: Hij leverde zich zelf **in**, één voor allen, opzettelijken welbewust, een offer, het offer. Nooit eerder was het zo duidelijk geworden. Zo moet ieder zich Hem herinneren. Brood en wijn. Leven en overvloed. Bevrijding, verzoening. Ik voor jullie. Asjeblijft. **Neem**, eet; neem, drink.

Blokkades

Ik kan het niet meer vinden, zei hij. Ik zit vast. 't Is net of er een pantser zit om me heen en of mijn handen aan mijn lichaam zitten vastgesnoerd. Ik kan er niets mee doen. Ik kan niet los **komen**. Ik word bang. Steeds banger eigenlijk. Ik loop rond in me zelf, als een hyena in zijn kooi. Ik roep wel wat. Bidden? Ja, een soort schreeuw. Niemand die het hoort, **geloof** ik. Er zit zoiets als een stuk luchtledigheid om me heen, waarin ik ademnood krijg. Voor roepen heb je lucht nodig. Die is er gewoon niet. En wie benauwd is, **krijgt** geen geluid uit zijn keel. Help me asjeblijft. Zeg eens wat goeds. **Kun** je dat pantser niet laten breken? Kon ik maar even bij God op schoot zitten Zo iets. Hem voelen, zijn warmte voelen, zijn aanwezigheid. Was er maar iets concreets. **Iets** dat ik m' n handen kon houden, iets dat ik kon zien.

Iets gewoons. Iets duidelijk. Alles is zo vaag. Zo ver weg. **Opgebor-** gen in woorden die achter de horizon vandaan komen: ik kan ze niet zien.

Onmacht

Waar was nu een tekst? Een goed woord? Een gebaar misschien, om de blokkade te breken? Een boek, een artikel. Iets van vroeger of van nu. Een verwante heet. Een snaar op dezelfde spanning, **die** spontaan **gaat** resoneren als er geluid van dezelfde toonhoogte hem bereikt. Iets om mee te geven, te laten lezen, er over na te laten denken Misschien een volgende keer verder praten. Een nieuwe afspraak **maken**.

En het viel stil.
Dat was veelzeggend.

Beeld en bewijs

Zondag had er een tafel gestaan vóór in de kerk. Toen waren de oude bekende woorden herhaald en de oude bekende gebaren opgevoerd. Heel het plechtig ritueel **van** formulier en stiltes. Toen **wa-** ren de woorden echt van achter de horizon **vandaan** gekomen, dicht bij **gekomen**. In de bekende **woor-** den was een beeld opgeroepen van Hem: precies zo als Hij eens gestaan had in de kring van zijn intieme vrienden, met die ene uitgestrekte hand en dat ene simpele zinnetje waarin alles was **samen-** gevat. Simpler **kon** het niet. **Duidelijker** ook niet. Dichterbij **kan** het ook niet komen. **Iets** concreets. In eigen handen. Een stuk brood. Een **slok** wijn. Iets dat je ziet, dat je voelt, dat je krijgt en dat een deel van je zelf wordt.

N nieuw uitgekomen

Hier neem Mij voor jullie, voor jou en voor allen naast jou. Dat is alles. Een kind **kan** het begrijpen. Je **kunt** het je precies voorstellen. Zó heeft Hij daar gestaan. Je **krijgt** precies wat je nodig hebt: Hem zelf.

Laten we onze ogen gebruiken en zien. Laten we onze handen gebruiken en **voelen**.
Dit kan blokkades breken.
Onmacht opheffen.
Stilte vullen.
Troosten.

Hij geeft iets te voelen. Iets concreets. Iets gewoons.
Brood **en** beker.

En dan zie je Hem zoals Hij op dat **gedenkwaardige** moment alles samenvatte in dat ene gebaar en in die ene zin: hier, mijn lichaam voor jullie, **mijn** bloed voor jullie, neem, voel, eet, drink en geloof.

En dan krijg je Hem, net zo als zij, die er **toen** bij geweest zijn, precies net zo en net zo veel.

Wonderlijk.

Ds. J.T. Oldenhuis is predikant van de Gereformeerde Kerk van Zwolle-Zuid

De klok van nieuw leven, door drs. C.J. Haak.

Dit boek is bedoeld voor christenen die nadenken **over** evangelisatie en voor kerkenraden en commissies die beleid willen **maken** en verder willen werken aan een missionaire **gemeente**. Het is **een** gids langs het werk van de gemeente. Deels een diagnose-middel (**hoe** staat het bij ons?) en deels een hulp bij **een** beleidsmatige aanpak (**hoe pakken we het in** de toekomst aan?). Omdat evangelisatie een gerichte en doelbewuste actie **van** de hele gemeente is, **zijn** een goede methodiek en een gerichte organisatie nodig. **Hieraan** wordt in het **boek** **systematisch** aandacht besteed.

Uitgeverij Voorhoeve Kampen, f 19,90 (127 blz.)

Bijbels dagboek 1999; Kracht voor elke **dag**.

Het nieuwe Bijbels dagboek bevat bijdragen van ds. J. de Wolf, ds. H. van Veen, ds. K.P.A. Moedt, ds. A. Kramer, dr. M.J. Arntzen, ds. R. Timmerman, ds. J.P.C. Simpelaar, ds. R. van der Wolf, ds. J. van Tuil, ds. B. Schaaïj, ds. D.F. Ensing, ds. T. Bosma, ds. S.M. Alserda. Aan het slot van elke dagelijkse **overdenking** wordt een psalm of gezang opgegeven.

Uitgeverij De Vuurbaak Barneveld, f 18,75

Leven en werk van prof. Dr. Seakle Greijdanus, onder redactie van dr. George Harinck.

Dit jaar is het een halve eeuw geleden, dat prof. dr. S. Greijdanus (1871-1948) overleed. Hij was sinds 1917 hoogleraar voor het **Nieuwe Testament** aan de Theologische Hogeschool te Kampen en genoot aanzien als dogmaticus en

kerkrechtkenner, maar vooral als kundig exegeet. Deze bundel bevat naast artikelen waarin verschillende **aspecten** van **Greijdanus'** leven en werk worden belicht, genealogische gegevens, foto's en een uitgebreide **bibliografie**.

Uitgeverij De Vuurbaak Barneveld, f 34,75 (336 blz.)

Een vleugje eeuwigheid, Tachtig Bah-koralen **herdicht**, door Ria Borkent.

Johannes Sebastian Bach schreef een groot aantal **zettingen** voor vierstemmig gemengd koor. Het zijn kleine op zichzelf staande composities die, wellicht omdat ze zo klein zijn, weinig worden uitgevoerd, maar het niettemin waard zijn onder het stof vandaan gehaald te worden. Tachtig van deze zelfstandige **koraalharmonisaties** van Bach zijn in dit **boek** bijeengebracht.

Tegelijk met dit boek verscheen de CD Een stem **die doorklinkt**. Hierop zijn zeventien Bach-koralen opgenomen, gezongen door Logos Voocaal. De koorzang wordt afgewisseld met een viertal orgelwerken, gespeeld door Jan van der Velde. Uitgeverij Gooi & Sticht Baarn, boek f 42,00 (167 blz.) CD f 34,90

Een Compendium van achtergrondinformatie bij de 491 gezangen uit het Liedboek voor de Kerken samengesteld door de Prof. Dr. G. van der Leeuw-Stichting. Dit **boek** is een ongewijzigde herdruk van de tweede druk die in 1978 verscheen.

Uitgeverij Boekencentrum Zoetermeer, f 125,00 (1417 blz.)

DE REFORMATIE

Thema-nummer

»Gehandicapten«

verschijnt D.V.

6 februari a.s.

bel: 0113 - 215591

LITURGIE EN GEMEENTE

In de afgelopen weken hebben wij al heel wat artikelen geschreven over de nieuwe gezangen. Toch ging het nog niet om onze eigen visie. We hebben geprobeerd om eerst zo objectief mogelijk te vertellen wat de voorgeschiedenis van de huidige situatie is, welke opdrachten de Synode van Berkel gaf aan de deputaten en wat zij daarmee hebben gedaan. Daarna hebben we gesprekken gevoerd met deputaten en met enkele critici om de verschillende standpunten en argumenten op tafel te leggen. Nu willen we in twee afsluitende artikelen de balans opmaken en een eigen mening vormen. Het is onze hoop dat we daarmee een bijdrage kunnen leveren aan de eensgezindheid binnen de kerken, die momenteel rond de gezangen op meerdere plaatsen onder druk staat.

Ja tegen nieuwe gezangen

Het eerste punt waarop we willen ingaan, betreft de vraag of het wel goed is te streven naar nieuwe gezangen. Uit de gesprekken met deputaten en met critici komt naar voren dat er op dit punt geen ingrijpend verschil bestaat. Van beide zijden is gezegd dat men blij is met nieuwe liederen, die ook direct nieuw-testamentisch het werk van God, van Christus en van de Geest bezingen. Aan beide zijden bestaat op dit punt ook een royale instelling: de kerk hoeft niet benepen en karig te zijn als het gaat om haar lid. Zoals ds. Storm, een van de critici, het uitdrukte: het is een mooi werk om samen bezig te zijn met nieuwe liederen. Het is belangrijk om dit te bena-

drukken. Want in de discussies ontstaat zomaar de indruk dat het toch gaat om de vraag of je voor of tegen meer gezangen bent. En dat vertroebelt de discussie waarom het nu vooral gaat. En er zijn ook kerkleden die zo schrokken van het grote aantal gezangen dat nu is aangeboden of van de gang van zaken rondom de introductie van die gezangen, dat ze uit reactie opschoven naar een anti-gezangen-stemming, die ze tot dan toe eigenlijk niet bezaten. In plaatselijke kerken kan het gebeuren dat mensen met kritiek op de bundel die nu door de deputaten is vrijgegeven of op de gang van zaken én mensen die helemaal niet meer gezangen willen samen één front vormen. En op hun beurt kunnen deputaten of anderen die met hun lijn instemmen, de kri-

tiek op die lijn dan zomaar aanvoelen als kritiek die voortkomt uit een zekere afkeer van meer gezangen, en daardoor minder serieus nemen. In de gesprekken bleek dat de standpunten over en weer genuanceerder en gematigder zijn dan men van elkaar denkt. Er was een gezamenlijk verlangen naar meer gezangen.

Wel moeten wij blijven beseffen dat er daarnaast ook kerkleden zijn van wie wel geldt dat ze moeite hebben met nieuwe gezangen als zodanig. Voor- en tegenstanders van de lijn van deputaten moeten ook met hun aanwezigheid rekenen en bij het verder werken aan een nieuwe bundel wijsheid zoeken om hen zoveel mogelijk mee te nemen. Toch hoeft hun visie de huidige discussie niet in die zin te belasten, dat we niet samen verder kunnen werken aan het samenstellen van een gezangenbundel.

Verschillen in uitwerking

Wel is er bij die overeenstemming tussen deputaten en critici verschil in de visie op het aantal gezangen dat wenselijk is. De deputaten hebben nu een proefbundel van 255

liederen voorgesteld, en spreken in hun rapport van nog veel meer liederen voor de toekomst. Sommige critici hebben daarmee op zichzelf geen moeite, maar hebben bezwaar tegen de stijl van de liederen die deputaten uitkozen. Andere critici vinden vooral dat er gekeken moet worden naar bijbelliederden, dus liederen die een bijbelgedeelte verwoorden. Dat doet heel wat 'vrije liederen' afvallen. En er zijn er ook die in het algemeen pleiten voor een bundel die best royaler mag zijn dan we nu bezitten maar niet

zo omvangrijk dat de psalmen erdoor in **hei** gedrang komen. Ook stellen **sommigen** dat een lied iets moet toevoegen aan het bestaande: hebben wij al een ander gezang of een psalm met dezelfde teneur, dan vinden ze een nieuw lied overbodig.

Ook bestaat er verschil in beoordeling van de concrete liederen die nu zijn voorgesteld. **Sommige** critici constateren daarin onbijbelse elementen. Anderen hebben aanmerkingen op de muzikale stijl en het taalgebruik. Weer anderen vinden de keus van deputaten om zich vooralsnog te beperken tot het **Liedboek** verkeerd en noemen meerdere alternatieve bronnen om een nieuwe **bundel** uit **samen** te **stellen**.

Op de belangrijkste van deze verschilpunten gaan wij hieronder in. Daarbij ontkomen we **er** niet **aan**, dat we ook kritische opmerkingen plaatsen, vooral bij het werk van deputaten. Toch willen wij niet in kritiek blijven **steken**. Hoe we ook oordelen over **wat** er tot nu toe gedaan is, **we** moeten **wel samen** verder. Ieder die in de huidige situatie **kritiek** uit, naar de ene of naar de andere **kant**, is moreel verplicht om dan ook zijn bijdrage te leveren aan de vraag **hoe** we gegeven die situatie nu toch samen zo goed mogelijk op weg kunnen blijven. Daarom zullen we in **het** tweede en afsluitende artikel een aantal concrete voorstellen in die richting doen.

De opdracht van Berkel

In **dit** artikel willen **wij** ingaan op de besluiten van de Synode van **Berkel** en de manier waarop de **deputaten daaraan** invulling hebben gegeven. Er is binnen de kerken veel **kritiek** over de deputaten uitgestort. **Sommige** punten van **kritiek** zullen wij straks **bijvallen**. Maar **van** andere kritiek moeten wij zeggen dat zij niet thuis hoort op het bord van deputaten, maar op dat van de Synode van **Berkel**. Op meerdere punten waar deputaten nu **kritiek krijgen**, hebben zij gewoon

gedaan wat de Synode van **Berkel** hen **opdroeg**.

Velen hebben bijvoorbeeld kritiek op deputaten omdat ze een groot aantal **gezangen** hebben uitgekozen, die hebben laten uitgeven, aan de kerken **aangeboden** en tegelijk aangeven dat dit nog maar een begin is. Maar **Berkel** droeg hen dat op. De Synode sprak van het 'zo spoedig **mogelijk**' uitbrengen van een 'royale' proefbundel om in de 'eerste behoefte' te voorzien.

Ook **klinkt er** veel bezwaar tegen deputaten omdat de **proefgezangen** nu al tijdens de kerkdienst gezongen mogen worden, terwijl ze alleen **maar** gescreend zijn door deputaten en nog niet door **een** Synode. **Sommigen** brengen daartegen art 67 KO in stelling, waar staat dat je tijdens de kerkdiensten alleen maar liederen mag zingen die door de Generale Synode zijn vastgesteld. Maar die weg **heeft Berkel** gewezen. Letterlijk sprak de synode uit: "**het** staat de kerken vrij de gezangen **die door** deputaten worden voorgesteld te toetsen door ze te **gebruiken** in de eredienst". Daarbij gaf zij ook een hele reeks argumenten.

Op dit soort punten is **kritiek** op de deputaten niet terecht. Kritiek is hier **kritiek** op **Berkel**. Verderop in dit artikel bespreken wij de vraag of die **kritiek** op deze besluiten van **Berkel** misschien wel terecht is.

De onhelderheid van Berkel

Maar eerst wijzen we erop dat er ook punten zijn waar deputaten nu **kritiek** krijgen, terwijl zij toch zo goed mogelijk geprobeerd hebben om de besluiten van **Berkel** uit te leggen en uit te voeren. Achteraf moet je vaststellen dat op die punten de besluiten van **Berkel** zelf **niet** helder genoeg waren. Je kon er verschillende kanten mee op. Wij stemmen sommige critici toe, dat de kant die deputaten ermee op **gegaan** zijn, niet altijd even verstandig is geweest. Maar de billijkheid gebiedt dan wel te **benadrukken** dat de onhelderheid van **Berkels** beslui-

ten het hoofdprobleem vormen. Tijdens de gesprekken die wij met deputaten en met critici voerden, bleek dat ook. Zowel deputaten als critici als **kernredactie** van de Reformatie telden **personen** die bij de beraadslagingen van **Berkel** aanwezig waren. Het bleek dat zij vaak een verschillend beeld hadden van wat **daar** gebeurd was, en ook een uiteenlopende uitleg gaven **aan** dezelfde besluiten. De besluiten werden genomen nadat er op de synode **aanvankelijk** behoorlijke meningsverschillen waren gebleken. Toch stemde - op **één** onthouding na - iedereen **ermee** in. Ze brachten **ken-**nelijk een soort overeenstemming in de vergadering, **maar** bleken verschillende **uitwerkingen en** uiteenlopende verwachtingen mogelijk te maken. Dat is achteraf gezien niet bevorderlijk geweest **voor** de **eens-**gezindheid en de samenbinding. Wij geven een aantal voorbeelden.

Royaal

Berkel deed onder meer twee uitspraken na elkaar, maar **maakte** niet duidelijk of je deze met elkaar moest verbinden. Aan **Berkel** was een proefbundel van 106 gezangen aangeboden (inclusief de 41 die wij al hebben). **Maar** omdat de Synode de verantwoording bij deze selectie te mager vond, droeg zij de deputaten op ze nogmaals te beoordelen en daarbij de kritiek die uit de kerken gekomen was, te betrekken. Daarna deed zij een volgende **uitspraak** waarin zij de opdracht gaf zo spoedig mogelijk een 'royale' **proefbundel** uit te brengen. De deputaten zeggen nu: 'Dat zijn twee verschillende besluiten'. En zij zien de bundel die zij nu uitbrachten als een uitvoering van dat tweede besluit. Als iemand 255 gezangen wat veel vindt, antwoorden zij: ' **Berkel** sprak toch over een 'royale' bundel. De critici zeggen daarentegen: 'Dat tweede besluit moet je op **één** lijn met het eerste zien; als **deputa-**ten die selectie van 106 kritisch gaan toetsen, vallen er vast liederen af; daarom moeten ze ervoor **zor-**

gen dat er niet een karige bundel overblijft; de eerste aanzet tot een liedboek mag een royale proefbundel blijven'. Bij die uitleg denk je bij het woord 'royaal' niet aan een eerste selectie van 255 liederen maar eerder aan dat aantal van 106 dat destijds was voorgesteld. Wij menen dat de **besluittekst van Berkel** op dit punt te weinig duidelijk is.

Criteria

Berkel is niet duidelijk geweest over de verhouding tussen oude en nieuwe criteria. Zij neemt als aanzet de drie criteria over die het toenmalige deputaatschap had voorgesteld. Tegelijk verklaart zij de oudere criteria 'voorshands' nog van kracht. Maar inhoudelijk gezien bestaat tussen beide reeksen enige spanning. Zo benadrukken de nieuwe criteria de poëtische en muzikale kwaliteit van het lied sterker dan de oude. Op andere punten zijn de oude criteria weer selectiever, doordat zij bijvoorbeeld erom vragen dat het kerklied een waardevolle aanvulling op de psalmen is, dat die palmen niet in het gedrang mogen komen of dat een tekst voor een bijbellied op grond van de functie van die tekst in de Schrift in aanmerking moet komen voor kerkzang, en dan ook tekstgetrouw moet zijn. Wij vermoeden dat van de huidige proefbundel van 255 liederen erbij zijn die de oude criteria niet overleven, terwijl zij bij de nieuwe criteria wel passen. De deputaten hebben Berkel nu zo uitgelegd dat deze synode in beginsel koos voor de lijn van het deputatenrapport dat daar diende, en dus langzamerhand afscheid wilde gaan nemen van de oude criteria. Alleen moesten die nieuwe criteria nog nader ingevuld worden. Zij hebben in hun rapport nu uitgelegd waarom dat volgens hen onmogelijk en onnodig is, en zich daarom vrij gevoelt in het licht van de nieuwe criteria te werken. De critici menen dat Berkel de oude criteria niet heeft afgeschaft,

en dus niet zomaar mee ging met de nieuwe criteria uit het **deputatenrapport** van destijds. Zij nemen het de deputaten van nu kwalijk dat ze de oude criteria helemaal hebben laten liggen en vinden zelf op grond van die oudere criteria dat bepaalde liederen die nu worden voorgesteld ook niet geschikt zijn. Naar ons inzicht kun je de tekst van Berkels besluiten inderdaad op deze twee verschillende manieren uitleggen en toepassen.

Liedboektraditie

In verband met de onduidelijkheid rond de criteria staat ook de onhelderheid als het gaat om de richting waarin gezocht moet worden naar nieuwe gezangen. Met zoveel woorden draagt de synode de deputaten op om te streven naar een **waarnemerschap** bij het project voor herziening van het Liedboek voor de Kerken (**Liedboek2000**). Deputaten vatten dit op als een keus voor de 'hoofdstroom' van de kerkliedtraditie, die in het Liedboek te vinden is. Ze interpreteren deze uitspraak in de lijn van het deputatenrapport dat in Berkel diende. Daarin wordt duidelijk geargumenteerd in de richting van de liedstijl zoals die uit het Liedboek naar voren komt. Dat blijkt als zogenaamde 'ik-liederen' worden afgewezen. En ook wanneer er op grond van de kwaliteit die God zelf verlangt bij de liturgie in het Oude Testament een hoge muzikale en poëtische standaard gesteld wordt voor kerkliederen. Lieder uit de zogenaamde 'opwekkingsfeer' vallen daardoor af, evenals liederen die in het populaire circuit binnen onze kerken veel gezongen worden. Maar ook is het enthousiasme niet groot voor liederen van dichters en musici uit eigen kring of uit de kring van verwante kerken, die niet het niveau halen van het Liedboek. De critici menen dat Berkel met dit besluit geen inhoudelijke keus maakte. De beweging in de richting van het Liedboek zou vooral prak-

tisch bedoeld zijn, en geen andere richtingen uitsluiten. De tekst van Berkels besluiten geeft volgens ons inderdaad noch in de ene richting noch in de andere duidelijkheid.

Visie op liturgie

Het achterliggende probleem bij deze onhelderheden in de besluiten van Berkel is gelegen in het feit dat deze synode wel vergaande besluiten over liturgie en kerklied nam, maar **zich daarbij niet uitsprak over een visie op de kerkdienst**. Deze synode had te maken met een dik deputatenrapport over liturgie. Daarin werd een uitgesproken visie op liturgie ontwikkeld, die in sommige opzichten ook wat anders was dan onder ons gebruikelijk. Er werd ook met nadruk in gesteld dat uitbreiding van de **gezangsbundel** vroeg om een **gezamenlijke** visie op liturgie. De synode van Berkel is er niet toe gekomen om over dit rapport een inhoudelijk standpunt te bepalen en heeft dat ook wat ontweken. In een vrije discussieronde **kraakten** verschillende afgevaardigden harde noten over dit rapport, waarna deputaten olie op de golven gooiden bij punten die volgens hen verkeerd begrepen waren. Daarna werd het rapport getypeerd als 'momentopname' in de bezinning en speelde het geen directe rol meer bij de **besluitvorming**. In die besluitvorming deed de **synodecommissie** op haar beurt echter wel voorstellen, die vrijwel gelijk waren aan wat de deputaten in hun rapport voorstelden en in enkele opzichten zelfs verder gingen! En diezelfde synode die eerst zo over het rapport was heengevallen, ging vrijwel unaniem **akkoord**. Dat betekent dat de kerken zowel over veranderingen in de liturgie als over het kerklied **besluiten** namen **zonder een duidelijke visie**, al was het maar op hoofdlijnen. Het was zelfs niet duidelijk hoe de synode als geheel oordeelde over het **deputatenrapport**. Zij deed op dat punt twee uitspraken, waarin zij zei

dat deputaten hun werk goed gedaan hadden. Daarbij was de toonzetting in de ene (over de algehele visie op de kerkdienst) zuiniger dan in de andere (over het kerklied). Tegelijk kreeg het deputaatschap 'eredienst' wel de opdracht om de kerken te dienen met zo'n visie op de kerkdienst, tegen de achtergrond van het deputatenrapport. Daaraan danken we nu het boekje Licht op Liturgie. Voor de een is deze handwijze reden om te denken dat de synode tussen de regels aangaf niet mee te willen gaan met de deputaten. Voor de ander juist aanleiding voor de stelling dat zij dit op hoofdlijnen best wilde, maar praktische moeite had met de verwerking van zo'n omvangrijk rapport. En een derde meent dat in ieder geval op het punt van de gezongen de synode toch wel een behoorlijk eind dacht in de richting van de visie van het deputaatschap. In de discussies over het werk van de huidige deputaten komt iets uit van deze onbetaalde rekening van Berkel als het gaat om de grondlijnen van een visie op liturgie.

Een voorbeeld om dat concreet te laten zien is het verschil van opvatting over de vraag of ten kerkdienst gezien moet worden als een heen- en-weer van Woorden antwoord. Een kerklied is in die visie 'antwoord'. Die gangbare visie werd in het deputatenrapport voor Berkel bestreden. Een kerklied kan volgens dat rapport ook de functie van 'verkondiging van Gods Woord' hebben. Mevr. De Heer verwoordde het in één van de gesprekken zo: zingen is ook 'het Woord in-zingen'. Dat geeft ruimte aan veel meer kerklieken dan bij de oude visie, waar een lied functioneel moest zijn als ons 'antwoord'. Het maakt ook dat het niet erg is als je meerdere liederen hebt die ongeveer hetzelfde verwoorden: je houdt ook niet altijd dezelfde preek, terwijl de boodschap soms overeenkomt. Het geeft ook ruimte aan liederen bij de bijbel, die meer doen dan alleen de bijbeltekst op de voet volgen: zoals je in een preek

soms ook verrassende of meditatieve verbanden legt. Die nieuwe visie betekent dat de vroegere criteria voor een kerklied niet meer helemaal passend zijn. Deputaten hebben nu duidelijk gewerkt binnen het kader van die nieuwe visie. Veel critici uiten hun kritiek daarentegen juist tegen de achtergrond van de visie die tot nu toe meer gangbaar was. Om op dit punt samen verder te kunnen, is het toch echt nodig op hoofdlijnen overeenstemming in visie op deze punten te vinden.

Draagvlak

Behalve deze onhelderheden in de besluiten van Berkel blijken er in het licht van de huidige discussies ook inhoudelijk nog wel enkele zwakkere punten in aanwezig. Daarbij denken wij bijvoorbeeld aan het feit dat Berkel het toestond dat de kerken de proefgezangen van deputaten al zingen voordat een generale synode ze heeft vrijgegeven. Volgens sommigen strijdt dat met art 67 K.O., waar staat dat we alleen gezongen mogen zingen die door een generale synode zijn goedgekeurd. Dat bezwaar stemmen wij niet toe. Art 67 bedoelt het kerklied niet in de sfeer te laten van de persoonlijke voorkeur van een voorganger of de plaatselijke keuze van een gemeente. Over het kerklied beslissen we samen, is de afspraak. Dat sluit op zichzelf niet uit dat de kerken samen (dat is toch een synode!) het zoeken en goedkeuren van kerklieken in handen geven van een deskundig deputaatschap dat in opdracht van hen werkt. Maar het is wel de vraag of die weg verstandig is, zeker op dit moment. In de eerste plaats kan het wel leiden tot plaatselijk uiteengroeien: wat in de ene kerk wordt goedgekeurd en gezongen, blijkt in de andere plaatselijke gemeente te worden afgekeurd. Het kan ook leiden tot moeite achteraf als een synode een bepaald lied na een periode van toetsing om principiële redenen alsnog afkeurt, had het dus ach-

teraf gezien toch niet in kerkdiensten gezongen mogen worden. Daarmee maak je het in ieder geval sommige kerkleden moeilijk in hun gewoeten. En ook al kan de afgesproken werkwijze in beginsel gevolgd worden, dan is het moment dat de kerken zo'n sprong naar een 'royale' bundel gaan maken, toch niet zo geschikt om die methode toe te passen. Het werpt extra barrières op voor de ontvangst van die bundel en verkleint het draagvlak onnodig, zoals nu in de praktijk blijkt.

Ook is het achteraf te betreuren dat Berkel in één van haar gronden bij de besluiten enigszins de indruk wekt vooral het contact met de christenen rond het Liedboek niet te willen verliezen. En ook stelt men zonder meer dat niet te achterhalen zou zijn waarom Liedboekliederen destijds door de kerken zijn afgewezen. Wat dat laatste betreft, hebben verschillende critici toch wel materiaal op tafel gelegd dat daar meer over duidelijk maakt en waarmee we ons op z'n minst moeten confronteren, niet alleen uit eigen kring, maar ook uit de hoek van de Christelijke Gereformeerde kerken en de Nederlands Gereformeerde Kerken. En het noemen van die andere kerken laat tegelijk zien dat Berkel er beter aan had gedaan nadrukkelijker ook de aansluiting bij christenen uit de overige gereformeerde kerkengroepen te noemen. Dat zou de wat eenzijdige voorkeur voor de liedboektraditie bij de deputaten van nu onmogelijk hebben gemaakt.

Kritiek op deputaten

Met het noemen van deze zwakke elementen uit de besluitvorming van Berkel bedoelen we niet om achteraf die synode nog even een flinke veeg uit de pan te geven. In de eerste plaats proberen we zo iets te laten zien van de voedingsbodem voor de huidige meningsverschillen. Om elkaar te vinden, zullen we die zwakkere punten van Berkel alsnog samen moeten aanpakken.

En ook willen we ons ermee distantiëren van veel onbillijke kritiek op de deputaten. We kunnen de energie beter steken in het samen overdoen van achterstallig huiswerk dan in een al verder polariserende discussie over het werk van deputaten. Zij kregen geen eenvoudige opdrachten mee en hebben - zo is onze overtuiging geworden - naar beste weten gezocht naar een goede interpretatie van hun instructie. Dat heeft hen ook veel tijd gekost, als gevolg waarvan de verschijning van de proefbundel later plaatsvond dan door Berkel aangewezen. Wij vinden het belangrijk om in de kritiek op hen - die ook volgens ons nodig is - de juiste proporties in het oog te houden. Daarom moeten wij er niet aan meedoen om hen te verwijten dat zij kritiekloos de oecumene willen binnenhalen of de acceptatie van het Liedboek willen forceren. Zulke uitlatingen gaan uit van kwade trouw bij de ander en kloppen ook niet in het licht van de besluiten van Berkel.

Maar om op een goede manier met

de zaak van het kerklied verder te kunnen, vinden ook wij het toch wel nodig om bij de handwijze en visie van deputaten een kritische vinger te leggen. Dat zullen wij doen in het artikel van volgende week. Tegelijk willen wij dan aangeven hoe wij als kerken - volgens ons - nu het beste verder kunnen gaan.

Ali C. Drost-Brouwer

in prijs verlaagd

MEER
DAN EEN
BELOFTE

Van f 25,90
voor
maar f 9,95
Ing. 222 pag.

Verkrijgbaar bij de boekhandel

Oosterbaan & Le Cointre B.V.

Postbus 25

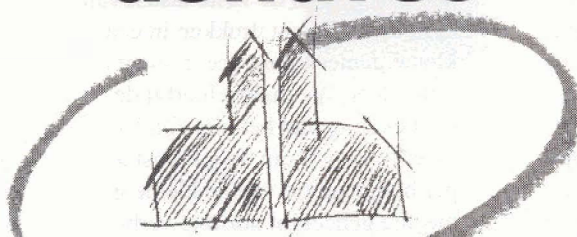
4460 AA Goes

Telefoon 0113-215591

SAMENKOMSTEN AMELAND

Ook dit jaar gaat de Commissie-Ameland van de Geref. Kerk van Blija-Holwerd D.V. vanaf Goede Vrijdag 2 april 1999 tot en met zondag 31 oktober 1999 zondagse samenkomsten organiseren in twee plaatsen op Ameland. De commissie wil daarom gaarne zo spoedig mogelijk de namen weten van broeders die op vakantie gaan naar het eiland en bereid zijn in de samenkomsten in Nes en Hollum voor te gaan. **Gaarne opgave vóór 30 maart 1999 in verband met tijdelijk adres van secretaris: J. Holtvoort, Kerkstraat 27, 7687 AB Daarlerveen, tel.: 0546-641480. Na 30 maart 1999 Camping Klein Vaarwater, Kleinvaarwaterweg 114, 9164 ME Buren, tel.: 06-51896255.**

donatus

Verzekert
van Avondmaalstel tot Zadeldak
alles onder uw kerkelijk dak!

Verzekerd zijn bij Donatus is een geruststellend gevoel.

Al sinds 1852 dé verzekeraar voor uw kerkelijke eigendommen,
maar ook voor al uw andere verzekeringsaangelegenheden.

Vraag vrijblijvend onze brochure of offerte of maak een afspraak voor
een vrijblijvend persoonlijk gesprek.

Postbus 500
5240 AM Rosmalen

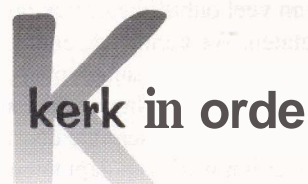
Hoff van Hollantlaan 8
Tel. 073 5221700

GELOOFWAARDIG VERZEKERD

CIJFERS EN FEITEN VRAGEN OM KERKELIJK BELEID 2

J. Westert/G.J. te Rietstap

In het vorige artikel gaven we inzicht in financiële cijfers en trends binnen de Gereformeerde Kerken. Deze keer willen een aantal kanttekeningen plaatsen bij de cijfers. Puntsgewijs maken we een aantal opmerkingen. Ze maken duidelijk dat gezamenlijk beleid en beheer in onze kerken een relevant thema wordt.

1. In de eerste plaats is er reden om ons petje af te nemen voor de bijdrage die jaarlijks geleverd wordt door kerkleden. Per belijdend lid wordt er 937 gulden per jaar opgebracht. In een huishouden van vier personen is dat bijna f 1900,00. In de referentiebudgetten van het NIBUD voor een vierpersoons huishouden (tot f 5000,00 bruto) wordt met kerkelijke uitgaven geen rekening gehouden. Dat betekent dat gereformeerde gezinnen heel bewust een deel van hun geld afzonderen voor de kerk, en daarnaast waarschijnlijk voor nog een aantal doelen, die niet in de uitgave 'Cijfers en Feiten' zijn terug te vinden. Dat moet ons voorzichtig maken in het roepen dat er gemakkelijk meer gegeven kan worden voor kerkenwerk. Het is de moeite waard de referentiebudgetten nog eens goed te bestuderen voordat we conclusies trekken. Aan de andere kant blijkt uit de NIBUD-cijfers ook dat er snel meer ruimte voor giften komt bij stijgend inkomen. Daarmee zal bij de vaststelling van de VVB-tabellen rekening gehouden moeten worden. Het Platform van Commissies van Beheer is bezig daar apart aandacht aan te schenken.

2. Binnen de kerkelijke uitgaven is het vervolgens opvallend, dat er in kleine kerken gemiddeld door broe-

ders en zusters meer opgebracht wordt dan in de grote gemeenten met meer dan 1350 zielen. Als de opbrengsten in deze gemeenten op het niveau van de kleine kerken wordt gebracht, zou dat ongeveer 1,3 miljoen meer aan inkomsten betekenen. Dat komt overeen met circa 13 predikantsplaatsen. Wie de cijfers nader analyseert, stelt vast dat de betrokkenheid en bereidheid om te geven in kleinere gemeenten groter is. Er is ook een grotere noodzaak, want de vaste lasten van kerk en predikant drukken in een kleine gemeente op veel minder schouders. We maken hierbij de kanttekening dat het niet zonder meer terecht is om de inkomsten per belijdend lid van de kleine gemeente geheel tot norm te verheffen, omdat ook de classis-steun voor deze gemeenten fors is. Niettemin is het een feit dat de inkomsten uit VVB, collecten en rondgangen zowel per lid, als per belijdend lid in deze kleine kerken zo'n 20% hoger liggen. Dat betekent eenvoudig gezegd, dat de financiële ruimte binnen de Gereformeerde Kerken redelijk benut is. Het is goed dit ook te verdisconten, als er wordt gesproken over toekomstig beleid.

3. In het voorgaande punt hebben

we gesignaleerd, dat er financieel een forse druk ligt op de kleine kerken (<150 zielen). Tegen die achtergrond wordt in 'Cijfers en Feiten' de aanbeveling gedaan om kleine kerken te ontzien bij de vaststelling van de quota. Daardoor zal de behoefte aan classis-steun afnemen. We vinden deze aanbeveling serieus het overwegen waard. Zeker als we bedenken, dat veel kleine kerken zich vaak bevinden in dunbevolkte gereformeerde regio's. Dat betekent meestal dat ook de classis-kerken relatief klein zijn. Uit financiële overwegingen valt er veel voor te zeggen, dat grote kerken rond de centra van de scholengemeenschappen een kleine kerk financieel gaan steunen. Het motief van 'draagt elkanders lasten' binnen het kerkverband pleit hier eerder voor, dan het zoeken van een oplossing middels classis-steun. Het vergroot tevens de betrokkenheid van grotere gemeenten. Een herziening van de grenzen van de kerkelijke ressorten is uit oogpunt van een billijke lastenverdeling het overwegen waard. We tuigen nu een 'vervoersfonds' op voor gereformeerde scholen, maar het zou gezonder zijn om een deel van de kerkelijke lasten te leggen bij de grote kerken in de dichtbevolkte gereformeerde centra. Dat is meteen een uitnodiging om niet allemaal bij elkaar te gaan wonen. Het is de moeite waard om nog eens diepgaand na te denken over de grenzen van de kerkelijke ressorten. De grenzen lijken nu meer gebaseerd te zijn op de indeling van de vroegere zeven provinciën, dan op basis van de woongebieden van gereformeerden.

4. Het ideaalbeeld in de kerkelijke

pers van de omvang van een gemeente is ongeveer 350 à 450 zielen met etn predikant. Het is best nuttig dit beeld 'bedrijfseconomisch' door te lichten, want met een zekere inspanning valt er een ruimte te benutten van wellicht 1,3 miljoen gulden. In de punten 1 en 2 hebben we deze cijfers al enigszins gerelativeerd, en het is de vraag of dit ideaalbeeld in werkelijkheid wel te **verwezenlijken** valt. De mogelijkheden tot financiële groei zijn, zoals we zagen, niet overal even groot. Ook nemen de lasten van het kerkverband toe; met name de kosten voor **emeritering** zijn de afgelopen jaren fors gestegen en er is reden om juist de ontwikkeling van deze kosten, wellicht in combinatie met wachtgeld en andere kosten bij ziekte goed in het oog te houden. Wat dit betreft pleiten we niet alleen voor het instellen en vormen van nieuwe predikantsplaatsen, maar is het van belang om ook heel goed na te denken over andere manieren van inzetbaarheid van predikanten, om de aanwezige geldmiddelen zo effectief mogelijk te benutten.

5. Naar aanleiding van bovengenoemde opmerking over het wat **flexibeler omgaan** met splitsing van gemeenten (b.v. wel organisatorisch maar nog niet (geheel) qua gebouwen e.d.) zou er in dit verband eens grondig na kunnen worden gedacht over een flexibeler invulling van predikantsplaatsen: Waarom moet er steeds naar fulltime plaatsen gestreefd worden, of naar slechts één gemeente per predikant (uitzonderingen, uit nood geboren, daargelaten)? Wellicht zijn parttime plaatsen voor promovendi of voor pas-afgestudeerden ook mogelijk, of voor groeigemeenten die beginnen met een parttime predikantsplaats. Hiermee kan meteen ingespeeld worden op de kennelijk groeiende behoefte aan 'pastorale medewerk—'. Ook het combineren van twee parttime plaatsen tot een fulltime predikantsplaats kan interessant zijn. Een

parttime predikantsplaats is niet minderwaardig, maar sluit goed aan bij bestaande behoeften en mogelijkheden.

Met deze uitwerking kan tevens beter ingespeeld worden op steeds vaker voorkomende situaties, waarbij de samenwerking tussen een predikant en een gemeente dreigt vast te lopen.

Tenslotte geven parttime predikantsplaatsen een wat geleidelijker overgang naar hogere kosten voor een gemeente, waardoor weerstanden tegen splitsen in gemeenten verminderd kunnen worden.

6. Voor wat betreft de inkomsten van de kerk wordt vooral **gekeken** naar de vaste vrijwillige bijdrage. De cijfers laten zien, dat de W B stijgt. De aandacht op dit punt zou waarschijnlijk meer moeten uitgaan naar nieuwe inkomensgroepen, zoals werkende jongeren en tweede inkomens. Tijdens een van de conferenties van het Platform hebben we er al eens voor gepleit om binnen de gemeente, een gesprek over kerkelijke inkomsten en uitgaven te houden. Om **kerkleden** te motiveren in het geven van giften is het geweldig belangrijk inzicht te geven in het nut en het doel van de uitgaven. Zolang kerkelijke quota abstracte kwartjes en guldens blijven, motiveren ze niet tot extra giften. Geef daarom jonge belijdende leden inzicht in de inkomsten en uitgaven van het kerkelijk leven en de achtergronden daarvan.

Onderbelicht in de inkomsten van de kerk zijn de legaten. In de jaren van 1994 en 1996 zijn de inkomsten uit legaten afgenomen tot 2%. Gelet op de inkomens- en vermogensontwikkeling bij veel ouderen, verdient het aanbeveling om de legaten meer onder de aandacht te brengen.

7. In deze bijdrage hebben wij het kerkelijk leven van een aantal financiële kanttekeningen voorzien. Die bril is misschien wat eenzijdig, maar desalniettemin op zijn tijd

heel relevant. Het is goed te bedenken, dat kerkelijke financiën geen doel in zichzelf zijn. Economisering van het geestelijk leven is de dood in de pot. Maar de vraag mag gesteld worden of de middelen effectief - dit is tot opbouw van de christelijke gemeente - worden aangewend. En zo mogen we elkaar ook aanspreken op de bereidheid naar **vermogen** bij te dragen, en de vraag onder ogen te zien of we als kerken **gezamenlijk** onze lasten wel goed verdelen.

Met onze kanttekeningen hebben we aangegeven dat er op deze punten nog veel nuttig werk te doen is. Dat zal alleen maar toenemen omdat we immers, landelijk gezien, verkeren in een situatie dat er sprake is van een stabiliserend Zielental. Voorzover kerken groeien betekent dit eigenlijk niet meer dan de vaststelling, dat er binnen het kerkverband alleen maar verschuiving van de ene naar de andere gemeente plaatsvindt. Deze vaststelling moet de komende jaren reden zijn om anders na te denken over een meer gezamenlijk financieel beheer van de kerken, respectievelijk het niet uitsluitend kijken naar de eigen (autonome) situatie van de lokale gemeente, maar in wat andere en bredere verbanden leren denken en werken. Dit kan zeer stimulerend werken op het gemeentelijke leven: herkenbaarheid van andere situaties (niet een anonieme bijdrage aan een regionaal/landelijk omslagstelsel), zichtbaar beroep op medeverantwoordelijkheid, mogelijkheid om eigen gaven ook in andere situaties in te zetten (zie het effect van een asielzoekerscentrum op de plaatselijke gemeente). Hierbij is ook te bedenken dat eigen verantwoordelijkheid van een gemeente beslist niet hetzelfde is als autonoom zijn!

Dhr. J. Westert is alg. secr. van het G.M.V. Drs. G.J. te Rietstap is verbonden aan Te Rietstap Consulting te Ommen.

WAT GOD DOET, DAT IS WELGEDAAN

Lied vande week

Het lied van deze week was al in de zeventiende en achttiende eeuw een geliefd lied. Diverso componisten hebben het lied gebruikt in hun werk. Van Johann Sebastian Bach bestaan drie cantaten met de titel 'Was Gott tut, das ist wohlgetan'. In cantate BWV 100 heeft Bach de zes strofen van het oorspronkelijk lied gebruikt.

In Nederland werd het lied bekend nadat het in 1866 een plaats had gekregen in de hervormde *Vervolgbundel* (gez. 197). De vertaling was afkomstig van Petronella Moens (1743-1843) en werd in 1938 - met uitzondering van het vijfde vers - in de Hervormde Bundel opgenomen. De versie uit het *Liedboek* telt drie coupletten. De eerste strofe is de vertaling van Moens, de overige verzen zijn vertaald door Jan Wit.

De oorspronkelijke tekst werd gedicht door Samuel Rodigast (1649-1708). Deze studeerde aan de Universiteit van Jena, waar hij vanaf 1676 als medewerker aan de filosofische faculteit verbonden was. In 1680 verhuisde hij naar Berlijn om corrector en later rector (1690) te worden van het gymnasium 'zum Grauen Kloster'. De melodie van het lied werd gecomponeerd door Severus Gastorius (1646-1682). (Het vraagteken dat boven het lied achter zijn naam staat, kan wel weg). Gastorius werd in 1670 hulp-cantor aan de stadsschool van Jena waar zijn schoonvader cantor was. In 1677 volgde hij zijn schoonvader op.

Over het ontstaan van het lied bestaat een aardige verhaal. In 1675 werd Gastorius ernstig ziek. Aan zijn vriend Rodigast vraagt hij of deze een lied voor hem wil dichten.

Dat verzoek wordt ingewilligd. Rodigast schreef voor hem de liedtekst: 'Was Gott tut, das ist wohlgetan'. Op zijn ziekbed componeert Gastorius er een melodie bij. Nadat hij genezen is, leert hij het lied meteen op school aan. Het lied werd voor het eerst gepubliceerd in de bundel *Andächtige Elends-Stimme* uit 1679. Later ook in andere bundels zoals de bundel die boven het lied staat: het *Nürnbergisches Gesang-Buch* uit 1690.

In hoeverre zojuist geschetste ontstaansgeschiedenis waar is, kunnen we in het midden laten. In ieder geval geeft het verhaal wel goed aan met wat voor lied we te maken hebben: een troostlied. De eerste regel van elke strofe luidt: 'Wat God doet, dat is welgedaan', en dat is een goede samenvatting van het hele lied. Het lied bezingt dat Gods daden altijd volmaakt en goed zijn.

Jan Wit stelt in het *Compendium* dat het lied voornamelijk gebaseerd is op Deuteronomium 32:4: '*de Rots, wiens werk volkomen is, omdat al zijn wegen recht zijn; een God van trouw, zonder onrecht, rechtvaardig en waarachtig is Hij*'. Of de dichter van het oorspronkelijk lied deze bijbeltekst voor ogen stond, weten we niet. Maar het had gekund. In ieder geval horen we in het lied veel meer plaatsen uit de Schrift resoneren, zoals Job 1:21b, Psalm 103:13, Spreuken 16:33, Matteüs 10:29 en Romeinen 5:3,4.

Het lied prijst God om zijn zorg over ons leven, en biedt metterdaad ook troost en bemoediging. Het lied kunnen we bij zeer veel gelegenheden zingen. Omdat het lied Gods goede leiding over ons leven be-

zingt, kan het ook als wegwijzer fungeren, ons bij de hand nemen in perioden waarin we moeite hebben Gods voorzienigheid op te merken.

Melodie

De melodie zal bij de meesten bekend zijn in de versie zoals die in de *Hervormde Bundel 1938* stond. Ten opzichte daarvan verschilt de melodieversie uit het *Liedboek* op een paar plaatsen.

In de eerste regel kijkt de vijfde noot (op het woordje 'is') af. Velen zullen daar een hoge noot (een d'') zingen. In de Liedboek-notatie moeten we na de eerste noot van de regel echter gewoon een toonladder omhoog zingen tot het woord 'welgedaan' bereikt is. De hoogste noot van de regel is dus de noot op de eerste lettergreep van het woord 'wel-gedaan'. Deze noot moeten we bovendien iets langer aanhouden en de noot op de tweede lettergreep juist korter. Het woord 'welgedaan' heeft het ritme van het woord 'strà-lende'. Zowel door de melodische lijn als het ritme valt de volle nadruk dus op de eerste lettergreep van het woord 'w&/-gedaan'. De zojuist beschreven wijziging geldt ook voor de derde regel die gelijk is aan regel 1.

Verder moeten we even letten op de wijziging in regel 2 bij de woorden 'wijs en'. Op het woord 'wijs' zingen we twee korte noten (achtsten). Deze wijziging komen we ook tegen in regel 4 die gelijk is aan regel 2. In regel 7 treffen we bij de woorden 'Heer der' een soortgelijke verandering aan.

Al deze correcties lijken op papier veel ingewikkelder dan ze in werkelijkheid zijn. Wanneer het een keer goed voorgezongen (eventu-

eel: gespeeld) wordt, zullen ze geen problemen opleveren.

Wat het tempo betreft moeten we vooral oppassen om het lied niet te snel te zingen. De melodie komt het best tot haar recht in een brede beweging, waarbij de kwartnoot tel-eenheid is. In het juiste, lage tempo ontstaat er tussen de regels voldoende ruimte om even adem te halen. De melodie wordt ook gebruikt bij het lied "Ik kom met haast, roept Jezus' stem" (LvK 296), dat eveneens door deputaten Kerkmuziek geselecteerd is.

Dr. J. Smelik is hymnoloog/musicoloog en woont in Zuidhorn.

Rectificatie:

In de Reformatie van 9 januari 1999 op pagina 308 couplet 2 regel 1 het woord 'iemand'. Dit moet zijn 'niemand'.

Bibliotheek Bralectah

gereformeerde bibliotheek voor mensen met een leeshandicap

...Heeft
De Reformatie
ook in
gesproken vorm.

Telefoon 0521 - 515946

OVERWEGING

heeft u wel eens
overwogen om een
advertentie in
De Reformatie
te plaatsen?

Bel 0113 - 21 55 91

Jaarverslagen.....

de Bunschoter bv
drukkerij

Postbus 10 - 3750 GA Bunschoten-Spokenburg
Tel {033} 2997 9 99 • Fax {033} 2997 9 98

432 Wat God doet, dat is welgedaan

Was Gott tut, das ist wohlgetan

Severus Gastorius? 1681 /
Nürnbergisches Gesang-Buch 1690

r Wat God doet, dat is wel - ge - daan,
zijn wil is wijs en hei - lig.
'k Zal aan zijn hand vertrouwend gaan,
die hand ge - leidt mij vei - lig.
In nood is mij
zijn trouw na - bij.
Ja Hij, de Heer der he - ren,
blijft eeuwig wijs re - ge - ren.

- 2 Wat God doet, dat is welgedaan.
Hij is mijn licht en leven.
Ik wil mijzelf van nu voortaan
blijmoedig aan Hem geven,
omdat ik weet
in vreugd en leed:
zijn vaderlijke ontferming
blijft eeuwig mijn bescherming.
- 3 Wat God doet, dat is welgedaan,
daar laat ik het bij blijven.
Al moet ik door de engten gaan
waar mij de dood zal drijven
als God mij leidt
kan ik de tijd
van duisternis verdragen:
ik zal zijn licht zien dagen.

Samuel Rodigast (1649-1708)
Petronella Moens (1762-1843)
Bewerking Jan Wit (1914-1980)

M

meegelezen

Evangelische groei

Uitdaging van januari 1999 brengt een bericht over **evangelische groei**. Die **ziet het** blad vooral in de reformato-
rische kerken:

Er **zijn** aanzienlijk meer evangeli-
schen in de **reformato-
rische kerken** dan in evangelische gemeenten. Die
evangelischen hebben **echter** niet
kunnen voorkomen dat het leden-
verlies bij de reformato-
rische kerken onverminderd **voortgaat**. Tot
die conclusie komt het **Bulletin**
voor *Gemeentegroei*.

Volgens ds. Bram Krul, **secretaris**
van de Werkgroep Gemeentegroe-
i, is er dan ook absoluut geen reden
voor wat hij noemt 'evangelisch
triumfantisme'. Krol: 'Eerder tot
zorg. Er groeit een generatie op
zonder God en zonder Bijbel'.
Hij constateert dat **sommige men-
sen zich** nogal eens verkijken op de
grootte van enkele gemeenten. 'Zij
vergeten dat er **maar** enkele ge-
meenten **zijn met** meer dan 1000
bezoekers. In de reformato-
rische wereld **zijn** er zelfs diverse ge-
meenten met 2500 bezoekers per
zondag. In een **land met ruim 15,6**
miljoen inwoners is duizend niet
zoveel'.

Krol ziet in de reformato-
rische kerken wel een grote belangstelling
voor nieuwe vormen van evangeli-
satie en evangelisatiediensten. Hij
noemt dat 'opvallend', maar tege-
lijk zegt hij dat **het** aantal bekerin-
gen uit de wereld in de reformato-
rische hoek gering is en dat er 'geen
doorbraak op het punt van evange-
lisatie' is.

De evangelische beweging **a l ge-
heel is nog steeds aan het groeien**,
zo leren de cijfers in het **Bulletin**
voor *Gemeentegroei*. Maar aan de

andere kant verliezen de meeste
Kerken in Nederland nog steeds le-
den. Tussen 1993 en 1998 is de
rooms Katholieke kerk 4,29 procent
van haar leden kwijtgeraakt, de Na-
derlands Hervormde Kerk 11,19
procent en de Gereformeerde Ker-
ken in Nederland 8,14 procent.
Topscorer in negatieve zin is de
Evangelisch Lutherse Kerk met een
ledenverlies van 25,53 procent.
Ook de Christelijk Gereformeerde
Kerken, de Doopsgezinde, de Soci-
eteit Unie van Baptistengemeenten,
de Bond van Vrije Evangelische
Gemeenten, de Remonstrantse
Broederschap en het Leger des
Heils staan allemaal in de rode cij-
fers.

Er waren echter ook **denominaties**
die een groei constateerden. Groei
was er tussen 1993 en 1998 bij de
Gereformeerde Kerken Vrijge-
maakt (4,45 procent), de Gerefor-
meerde Gemeenten in Neder-
land/N.Am (3,69 procent), de Ne-
derlands Gereformeerde Kerken
(1,42 procent) en de Gereformeerde
Gemeenten in Nederland (5,50 pro-
cent).

Gelijk gebleven is de Broederschap
van Pinkstergemeenten. De Broe-
derschap moest naar haar schatting
voor het aantal leden in 1998 naar
beneden toe bijstellen van 12.000
naar 10.500 leden. 'Zorgwekkend
is dat de groei van charismatische
en pinkstergemeenten **stagneert**',
aldus Krol.

Evangelische gemeenten groeien in
Nederland wel, maar Krol is aller-
minst onder de indruk van die
groei. Met een bevolkingsgroei in
Nederland van 2,2 procent blijft
van de groei van de evangelische
gemeenten niet w gek veel over,
constateert hij.

Wie ben je en wat beweegt je?

In het Hervormd-Gereformeerde
jeugdblad *TijdSchrift* van januari
vraagt ds. W.J. Dekker naar aanleiding
van de Bergrede naar de diepere ach-
tergrond van wat we doen: waarom le-
ven we zo? Wat beweegt ons?

Kritische vraag

Jezus wijst een aalmoes geven, bid-
den en vasten niet af. Natuurlijk
niet zou je bijna zeggen. Wat die
vrome mensen doen, is op zichzelf
prima, heel erg nodig zelfs! Ze zijn
wezenlijk, onmisbaar voor een le-
vend geloof en voor een leven in
stijl van het Koninkrijk. Ook van-
daag. Voor jou en mij.
Denk bij een aalmoes geven aan
liefdadigheid, aan allerlei daden
van naastenliefde: **omzien** naar een
ander in je omgeving die het min-
der heeft dan jij. En wat **dat** vasten
betreft: vasten is een **teken** van ver-
ootmoediging voor God; je **belijdt**
dat je een zondaar bent voor God
en dat je het van Zijn genade moet
hebben.

Zeg nu zelf; **zijn deze dingen niet**
heel belangrijk? En of! **Weet** jij van
die bewogenheid met de ander?
Leid jij een leven van **gbed**? Ik
hoop dat ook de verootmoediging
jou niet vreemd is; deze hoort er
echt bij. Weet je, zulke jongeren
komt Jezus graag tegen.

Maar Hij heeft wel een kritische
vraag: **waarom leef je zo? Wat be-
weegt je?** Als je iemand helpt, als
je bidt en vast, voor wie doe jij dat
dan? Voor God of voor de mensen?
Deze vraag is niet mis. Het is de
vraag naar je hart: **wat zijn jouw**
motieven?

Ga eens na, bij jezelf: **waarom help**

jij die ene vrouw? Waarom zet jij je in voor de gemeente, voor de jv? Waarom ga je naar de kerk? Wat gaat er door je heen als je met anderen bidt? Waarom presenteert jij je op een bepaalde manier?

Misschien vind jij kleding wel heel belangrijk; waarom?

Vragen genoeg. Is jouw hart op God gericht? Dat is de vraag. Is het je te doen om God en Zijn eer? Dat hoop ik echt. Want als jij in wat je doet op mensen gericht bent, en las je uit bent op hun waardering, lovende woorden en respect, dan zit je er goed naast. Net als de farizeeën.

Ik denk dat jij dan ook heel krampachtig, gespannen leeft; je zult je wel onzeker voelen. Er moet zoveel: je moet jezelf waarmaken. Ben ik in beeld? Dat is een 'zwaar'; leven. Je bent een slaaf van de mensen.

In Christus

'Wie ben jij?' vraagt de Heilige Geest. Hij knoopt er nu nog een vraag aan vast: *ben jij wel in Christus als je zo gericht bent op mensen? Denk eens aan Paulus: '...ik leef; niet meer ik, maar Christus leeft in mij...'* (Gal. 2:20).

Begrijp je, als je door het geloof in Christus bent, is Hij de eerste in je leven en gaat het je niet meer om jezelf, maar om God en Zijn eer. Best moeilijk. Wist je trouwens dat heel je leven zich afspelt voor de ogen van de Vader? Voor Hem hebben jij en ik niets te verbergen. Hij ziet in het verborgene (vs. 4, 6, 18). Hij kijkt door de buitenkant heen. Wat anderen niet in de gaten hebben, heeft Hij door. Hij, die om Jezus' wil je Vader is. Wat Hem beweegt is geen vraag, toch? Laten je motieven zuiver zijn. Wees eerlijk voor Hem!

Vrome mensen krijgen meteen hun beloning, zegt Jezus (vs. 2, 5, 16). Dat is het applaus van mensen. Leef jij echter voor God, dan word je ook uitbetaald. Nee, jou wacht geen applaus, maar wel een hartelijk ontvangst, eens, in de hemel

(vs. 4b, 6b, 18b).

Misschien ziet niemand wat jij doet en krijg je geen waardering. Dat kan je eenzaam maken. Maar God, de Vader ziet het én waardeert het (vgl. Matth. 25:31-46).

Door de Heilige Geest

Jezus moet niets van een vertoning hebben.

Als je blijft geen rollenspel. Echte jongeren. Weet je wie dat zijn? Jongeren met een hart voor God, dat is een bewogen (vs. 1-4), een eenvoudig (vs. 5-8), en een gebroken (vs. 16-18) hart.

Hoe je daaraan komt? Daarvoor moet je in de binnenkamer (vs. 6) zijn.

Treffend dat het gebed het midden van dit bijbelgedeelte is. Het gebed is het geheim van een echt leven gericht op God, in de stijl van het Koninkrijk.

Ga in je binnenkamer. Daar kom je de Heilige Geest ook tegen. Juist daar. En reken maar, dan is het met alle show gedaan. Hij leert je niet langer gericht te zijn op mensen, maar op God. Hij maakt je vrij. Hij maakt je van een slaaf van mensen tot een dienaar van God.

Er wordt aan je mouw getrokken: 'Wie ben jij? Wat beweegt je?' Een indringende vraag. Best even schrikken, of niet? Als je maar niet vergeet dat de Heilige Geest je stil zet om je bij de Heere Jezus Christus te brengen.

Inhoudelijke bezinning nodig

De Vereniging van Gereformeerd Onderwijspersoneel GVOLWGMV bestaat dertig jaar. Het katern *Woorden School* van december besteedt aandacht aan dit jubileum. Anton van Renssen merkt in een overzicht van deze periode op:

in de dertig jaar dat GVOLK bestaat, zijn twee uitgangspunten bepalend geweest voor discussies binnen de vereniging: de aandacht voor de verhouding tussen kerk, school en gezin en het vasthouden

aan een gereformeerde identiteit van het onderwijs. Ook na de fusie met het GMV bleef er veel aandacht bestaan voor onder andere toerusting en bezinning op het gereformeerde karakter van het onderwijs, het ontwikkelen van eigen leermiddelen en de examencommissie maatschappijleer.

De opvoeding van kinderen in de veilige driehoek van 'kerk, school en gezin' kreeg (en krijgt) veel aandacht. Niet zonder reden is de meest voorkomende schoolnaam onder gereformeerde scholen De Triangel. Zowel school, kerk als gezin werden (en worden) gezien als onderdeel van de (geloofs)opvoeding. De predikant Arnold sprak in het jubileumboek bij het vijftienjarig bestaan van GVOLK in 1983 dan ook over een drieërlei catechese. De nadruk op de eigen identiteit van het gereformeerd onderwijs werd ook belangrijk gevonden omdat in de samenleving het christelijke onderwijs steeds meer verwaterde.

Twee oud-voorzitters. A. T. Kamsteeg en H. van Leeuwen, zien opmerkelijke verschillen in aandachtsvelden van de vereniging. In de loop van de tijd is het vakbondsmatige aspect het hoofdbestanddeel van het werk van de vereniging geworden.

Wat wij de vereniging evenwel toch willen meegeven is dit. Laat de vereniging zich vooral ook blijven inzetten voor het kritisch volgen van het onderwijsbeleid (inhoudelijk) en voor de verdere uitbouw en ontwikkeling van het gereformeerd onderwijs. Het is ook voor de toekomst van groot belang dat er gereformeerde leraren, directieleden en overige medewerkers zijn, die hart voor de zaak van het gereformeerd onderwijs hebben, die de ouders kunnen ondersteunen bij hun opvoedende taak en die leerlingen goed kunnen toerusten voor hun taak als christen in de samenleving. Moge de Here over dat werk zijn zegen geven!

Deputaten generaal-synodale publicaties brengen de volgende zaken onder de aandacht van de plaatselijke kerken.

1. Met enige regelmaat worden deputaten benaderd met de vraag of er voor kerkleden met een visuele handicap uitgaven in groot formaat bestaan.

Ten aanzien van het gereformeerd kerkboek bestaat er in de eerste plaats de zgn. kansel-editie, die in de boekhandel verkrijgbaar is. Wat het gereformeerd kerkboek betreft wijzen deputaten er voorts op dat de stichting Bralectah een vergrote uitgave heeft geproduceerd, waarin de psalmen, de gezangen en de H. Catechismus werden opgenomen en voorts een vergrote uitgave heeft vervaardigd, waarin de Formulieren werden opgenomen. Wat het Liedboek voor de Kerken betreft bestaat er een zgn. groot-letter uitgave, die verkrijgbaar is bij de boekhandel. Als aanvulling daarop heeft de stichting Bralectah een vergrote uitgave van het katern, dat in de proefbundel-editie van het Liedboek voor de kerken werd opgenomen, geproduceerd.

2. Sinds juni van dit jaar is bij de boekhandel de proefbundel-editie

van het liedboek verkrijgbaar. In een afzonderlijk schrijven hebben deputaten de plaatselijke kerken over deze editie uitvoerig geïnformeerd en daarbij onder meer gewezen op de speciale kortingsregeling, die na overleg met de ISK en de beide uitgevers ten aanzien van de proefbundel-editie van het liedboek werd vastgesteld. Boven genoemde kortingsregeling, die tot 1 januari 1999 zou gelden, is na overleg tussen deputaten en de ISK verlengd tot 1 april 1999. Vanaf 1 april 1999 is op de proefbundel-editie slechts de gebruikelijke kortingsregeling, die voor het Liedboek voor de Kerken geldt, van toepassing. Namens deputaten generaal-synodale publicaties, F.T. Oldenhuis

Ds. G. Spijker overleden

Op 5 januari is op 88-jarige leeftijd ds. G. Spijker, emeritus-predikant van de kerk te Rotterdam-Oost, overleden.

Geert Spijker werd op 12 juli 1910 te Kampen geboren. Na zijn studie aan de Theologische Hogeschool aldaar (1936) en enkele jaren van hulppredikantschap (onder meer voor evangelisatie) werd hij op 15 september 1940 bevestigd als predikant van Ambt-Vollenhove-Ka-

U uit de kerken

doelen. Op 11 april 1943 vertrok hij naar Urk, waar hij zich op 14 juni 1947 vrijmaakte van de synodale besluiten. Daarna diende hij de gemeenten van Bedum (1949) en Rotterdam-Kralingen (1958). Op 1 oktober 1972 werd de kerk van Rotterdam-Kralingensamengevoegd met de wijk Ommoord van de kerk van Schiebroek-Hillegersberg-Terbregge onder de naam Rotterdam-Oost. Hier bleef ds. Spijker werkzaam tot aan zijn emeritaat op 1 juli 1976.

Losmaking

De classis Grootegast heeft het revisieverzoek van ds. R.H. Keegstra om hem niet los te maken van de kerk van Boerakker en uit het ambt te ontheffen – zoals de classis op 16 september 1998 had besloten –, afgewezen. De ontheffing uit het ambt is ingegaan zondag 17 januari 1999.

Intrede

Bevestigingen intrede was op 17 januari 1999 van ds. J. Zwart uit Winschoten door ds. E. Meijer te Bergentheim. Nieuw adres: Van der Duijn van Maasdamstraat 94. Tel. 0523-233021.

Adreswijziging e.d.

Ommen * Kerkenraad: Mevr. M. Douma-Gerrits, Rembrandtstr. 78, 7731 SG, tel. 0529-451715 (secretariaat).

Ds. R.H. Keegstra

Sporen van de wederkomst van Jezus Christus

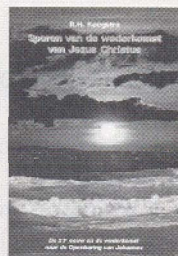
'Het boek Openbaring is een troostboek voor elke dag, midden in de gebeurtenissen van vandaag. Ds. Keegstra probeert dat duidelijk te maken door verbanden te leggen met wat we in het wereldnieuws tegenkomen'. Een uniek boek.

Geref. Kerkbode

In deze uitgave met meer dan 350 gespreksvragen, geeft ds. Keegstra zijn visie over het bijbelboek Openbaring van Johannes.

174 pag., f 17,50

Verkrijgbaar bij de boekhandel

OOSTERBAAN & LE COINTRE B.V.

Postbus 25, 4460 AA Goes, tel. 0113-215591